

POLITICKA

ŠKOLA ZA
UMJETNIKE
2020.

KAPITALIZAM IMPERIJALIZAM RASIZAM
CIVILNO DRUštvo KOMUNIZAM
SOCIJALIZAM
KAPITAL
KLASA
FEMINIZAM

KULTURA
SVE ZAINTERESIRANE
INTERNACIONALIZAM

UMJETNIČKO DRSANIZIRANJE RAĐENI
POKRET

PROGRANSKA KNJIŽICA

Sadržaj

Politička škola za umjetnike 2020.

Programska knjižica
Zagreb, ožujak 2020.

Nakladnik — BLOK

Adžijina 11, 10 000 Zagreb
www.blok.hr

Koncept Političke škole za umjetnike (i sve zainteresirane) — **Ivana Hanaček, Ana Kutleša, Vesna Vuković**

Urednice Političke škole za umjetnike (i sve zainteresirane) 2020. —

Andreja Gregorina, Dunja Kučinac, Vesna Vuković

Prijevod pjesme Bertolta

Brechta — **Vesna Vuković**

Dizajn — **Dario Dević**

Crtež — **Vasja Ris Lebarić**

Tisk — **Cerovski Print Boutique**

Naklada — **200**

4

Govor danskim glumcima koji igraju radnike o umijeću promatranja
Bertolt Brecht

11

Politička škola za umjetnike (i sve zainteresirane) 2020.

12

Raspored predavanja

15

Sažetci s literaturom

B

LOK-ova Politička škola za umjetnike (i sve zainteresirane) obrazovni je program koji se u kontinuitetu odvija od 2016. godine. Škola je namijenjena svima koji žele steći uvid u osnovne teorijske koncepte i historijat kapitalizma, kao i njegovu socijalističku alternativu, a posebno se fokusira na ulogu umjetnosti i kulture u njima. Mada se (samo)percipira kao sfera slobodnog izražavanja, umjetničko je polje danas visoko podređeno kapitalističkim proizvodnim odnosima.

Govor danskim glumcima koji igraju radnike o umijeću promatranja

Bertolt Brecht

s njemačkoga prevela Vesna Vuković

Došli ste ovdje da izvodite predstavu,
ali moramo vas
Odmah pitati: Koja je svrha?
Došli ste se pokazati pred ljudima
U svom svojem umijeću, dakle izložiti se
Kao vrijedne gledanja...
A ti će vam ljudi, nadate se,
Aplaudirati, jer ste ih iz njihovih suženih svjetova
Prenijeli u prostranstva vaših, da se prepuste
Vrtoglavici njihovih visina, njihovim
najsnažnijim strastima. I sad
Vas pitamo: Koja je svrha?

Tu negdje, naime, među vašim
gledateljima na nižim klupama
Izbila je svada: jedni uporno
Traže da nikako
Ne prikazujete samo sebe, već da prikazujete
Svijet. Kakve koristi od toga, kažu,
Da nam se uvijek iznova servira kako taj tu
Može biti žalostan, a ona tamo beščutna, ili kakvog
Zlog kralja može odglumiti onaj straga, koja je svrha tog
Neprestanog izlaganja grimasā i djelā

Šaćice ljudi u čeličnom zagrljaju sADBINE?
Glumite isključivo žrtve, pokazujete nam se kao
Bespomoćne žrtve tudiš sila i vlastitih nagona.
Radosti vam najedanput, kao psima kosti,
Dobace neke nevidljive ruke i isto tako
Najedanput
Oko vrata vas stegnu omče, nevolje koje
Dolaze odozgo. Ali mi, gledatelji koji sjedimo
Na nižim klupama, sad smo u vašem
čeličnom stisku i netremice
Buljimo
U vaše grimase i
Trzaje
Donekle se uživljavajući u vaše poklonjene radosti i
Nezadržive nevolje.

Ne, kažemo mi nezadovoljni s nižih klupa
Dosta je! Neće ići! Zar niste
Čuli, pročulo se
Kako su tu mrežu ispleli i bacili - ljudi?
Posvuda već - od gradova na sto katova
Preko mora izbrazdanih ljudima krcatim brodovima
Do najzabačenijih sela - javljuju
Da je čovjekova sADBINA - čovjek! Zato
Sad zahtijevamo od vas, glumaca
Našega vremena, vremena prevrata i silnog
Ovladavanja
Svom prirodom, pa tako i ljudskom,
Da se konačno prilagodite i da nam ljudski svijet
Prikazujete onakvim kakav jest: od ljudi stvoren i
promjenjiv.

Tako to nekako zvuči s nižih klupa. Dakako,
Ne slažu se svi s tim. Većina čuči pognute glave
Čela izbrazdanih poput
Kamenitih polja uzalud oranih. Iscrpljeni
Od beskrajnih svakodnevnih borbi oni
Željno iščekuju ono što drugi preziru. Malo
Gnječenja

Svojih klonulih umova. Malo naprezanja
Iscrpljenih moždana. Jeftinu avanturu, stisak
Magičnih ruku
Da ih istrgne iz svijeta
Koji im je predan i kojim ne mogu upravljati. Koga, dakle,
Da slijedite od vaših gledatelja, vi glumci? Predlažem vam:
One nezadovoljne.

No, kako to učiniti? Kako odigrati
Taj suživot ljudi
Da ga se može razumjeti i da postane život
kojim se može upravljati? Kako
Ne pokazivati samo sebe, a druge ne samo onako
Kako sami sebe predstavljaju kad
Upadnu u mrežu? Kako
Pokazati kako se mreža plete
I kako se baca?
I kako je pletu i bacaju – ljudi? Prvo umijeće
Koje morate savladati jest umijeće
Promatranja.

Ti, glumče,
Prije svih drugih umijeća
Moraš savladati umijeće promatranja.

Nije, naime, važno kako izgledaš, već
Što si video i pokazao. Ono što ti znaš
Vrijedno je znanja.
Promatrat će te da vide
Koliko si ti dobro promatrao.

Ali onaj koji promatra samoga sebe
Ne upoznaje ljudsku prirodu. Sviše toga
On sām od sebe krije. I nitko nije
Pametniji od njega.

Stoga vaša naobrazba mora početi među
Živim ljudima. Neka vaša prva škola
Bude vaše radno mjesto, vaš stan, vaš kvart.

Neka bude ulica, podzemna željeznica,
trgovina. Tamo promatrajte
Sve ljudе redom, strance kao da su vam poznanici, a
Poznanike kao da su stranci.

Evo, čovjeka koji plaća porez i koji ne sliči
Svakom čovjeku koji plaća porez, iako porez
Svatko nerado plaća. Ne, čak ni
Sebi samome ne sliči pri toj transakciji.
I čovjeka koji ubire poreze:
Je li on zaista posve drugačiji od onoga koji porez plaća?
Ne samo da i sām plaća porez, mnogo toga on
Ima zajedničkog s onim kojega tlači. A ova
Žena tu
Nije uvijek govorila tako grubo, ne govorи
Sa svakim tako grubo, niti je ona tamo
Ljubazna prema svima. A taj bahati gost
Je li tek bahat, nije li i silno uplašen?
A obeshrabrena žena, ova što nema cipela za dijete?
Zar nisu ostacima njene hrabrosti
osvojena čitava carstva?

Gledajte, ona je opet trudna! A jeste li uhvatili
Pogled bolesnoga čovjeka u trenutku
kad saznaće da nikad neće
Ozdraviti?
Ali da bi ozdravio kad ne bi
Morao raditi? Gledajte, vrijeme koje mu je preostalo
Provodi listajući knjigu, u kojoj se može pročitati
Kako bi se od svijeta mogao napraviti
planet prikladan za život.
Ne zaboravite ni slike na ekranima

I u novinama!
Promatrajte ih dok govore i hodaju, vladajuće
Koji u svojim bijelim i
Okrutnim rukama drže
Konce vaše sudbine.
Takve morate pomno promatrati. I onda
Sve to što se oko vas dogada, sve te
Borbe

Pretočite u slike, baš kao historijske procese,
 Jer ih tako kasnije na pozornici trebate i prikazati:
 Borbu za radno mjesto, slatke i gorke razgovore
 Između muškarca i žene, diskusiju o knjigama
 Povlačenje i protivljenje, pokušaje i pogreške
 Prikazat ćete kao historijske procese.
 (Čak i ovo što se dogada ovdje, upravo
 sad među nama, možete
 promatrati kao sliku: Kako vas dramatičar
 Koji je morao pobjeći iz zemlje poučava
 Umijeću promatranja.)

Kako biste promatrali
 Morate naučiti usporedjivati. Kako biste usporedivali
 Već ste morali promatrali. Iz promatranja se
 Rada znanje, pa ipak znanje je nužno
 Za promatranje. A
 Onaj tko ne zna što bi sa svojim opažanjem
 Taj će nužno loše promatrali. Voćar će
 Stablo jabuke gledati oštijim očima od šetača.
 Ali onaj tko ne zna
 Da je čovjekova sudbina čovjek
 Taj nikoga ne vidi ispravno.

Umijeće promatranja
 Ljudi tek je jedan dio
 Umijeća postupanja s ljudima. Vaša je zadaća,
 Glumci,
 Da budete istraživači i učitelji umijeća postupanja s
 Ljudima.
 Upoznavajući ljudsku prirodu i pokazujući je, vi ih poučavate
 Medusobnom ophodenju. Poučavate ih velikom umijeću
 Suživota.

Već čujem da pitate: ali kako da mi,
 Pogaženi i proganjani, iskorišteni i ovisni
 U neznanju držani, u nesigurnosti živući,
 Zauzmemu stav istraživačā i pionirā
 Koji otkrivaju stranu zemlju kako bi je eksplorirali i

Podjarmili? Zar nismo bili uvijek samo
 Predmet trgovine drugih, onih sretnijih od nas? Kako
 Da mi, koji smo uvijek bili samo
 Voćke koje rađaju plodove, sada sami postanemo voćari?
 Izgleda mi da je upravo to
 Umijeće koje morate savladati, vi koji ste
 Glumci
 I radnici istodobno.

Ne može biti nemoguće
 Naučiti ono što je korisno. A baš vi, u
 svom svakodnevnom poslu
 Razvijate promatranje. Koristit će vam
 Prepoznati slabosti i sposobnosti predradnika,
 Ispravno razmotriti navike i način razmišljanja vaših kolega.
 Kako da vodite svoju klasnu borbu ako ne
 Poznajete ljudsku prirodu? Vidim vas
 Sve, one najbolje među vama, već željne znanja
 Onog znanja koje izoštrava gledanje i
 Vodi novom znanju. I mnogi od vas već
 Proučavaju zakone suživota ljudi, već se
 Sprema vaša klasa da savlada svoje probleme,
 A time i probleme
 Čitavog čovječanstva. I tu vi,
 Glumci radnika, možete učeći i poučavajući
 S pozornice intervenirati u sve borbe
 Ljudi vašeg vremena i tako
 Svom ozbiljnošću proučavanja i radošću znanja
 Pomoći
 Da iskustvo borbe postane zajedničko dobro,
 A pravednost da bude strast.

Napisana između 1934. i 1936. za vrijeme Brechtova egzila u Danskoj. Prema kazivanju Ruth Berlau (iz: 'Erinnerungen an Brecht'. 1964. Leipzig: Reclam.), Brecht je ovu pjesmu napisao nakon što je odgledao probu predstave 'Mati' koju je pripremala ljevičarska amaterska kazališna grupa R.T., a što je komentirao riječima: 'Komično je kad radnici žele igrati glumce, a tragično kad glumci ne znaju igrati radnike.'

Politička škola za umjetnike (i sve zainteresirane) 2020.

eliš kroz umjetnost govoriti o društvenim problemima? Iskustvo ti govori kako je doseg takvog angažmana jalov? Umjetnica si, ali moraš raditi izvan sfere umjetnosti da bi preživjela? Kapitalizam ti dere kožu i želiš vidjeti kako izgleda alternativa? Voljela bi naučiti što zapravo znači klasa i zašto nam je klasna teorija nužna da razumijemo društvo u kojem živimo? Zanima te povijest socijalizma kao ideologije i radničkog pokreta kao političke snage? Smatraš da je emancipacija žena neodvojiva od teorijskog i praktičnog promišljanja radikalnih društvenih i ekonomskih promjena? Muči te pitanje radničke borbe i mogućnosti organiziranja u suvremenim uvjetima? Želiš ojačati svoju argumentaciju za raspravu s desničarima i zagovornicima kapitalizma?

Sudjeluj u programu *Političke škole za umjetnike (i sve zainteresirane)*!

Škola je namijenjena svima koji žele steći uvid u osnovne teorijske koncepte i historijat kapitalističkih društvenih odnosa, kao i njihovu socijalističku alternativu. Strukturirana je u 5 trodnevnih vikend sesija, a održava se od 6. ožujka do 10. svibnja 2020. Izlaganja predavačica i predavača, kao i terenska predavanja, popraćena su raspravama koje se temelje na unaprijed zadanoj literaturi.

Program Političke škole za umjetnike (i sve zainteresirane) 2020.

- 1. Tematski blok: Kritika kapitalizma (6. — 8.3.2020.)**
 - BLOK: *Uvod u Političku školu za umjetnike (i sve zainteresirane)*
 - Krešimir Zovak: *Geneza i razvoj kapitalizma*
 - Stipe Ćurković: *Klase i klasna teorija*
 - Lidija Radojević Krienzer: *O konceptu civilnog društva i njegovoj (zlo)upotrebi*
 - Vesna Vuković: *Politika u umjetnosti: sistemska kritika ili simbolička gesta*

- 2. Tematski blok: Povratak socijalističke vizije (20. — 22.3.2020.)**
 - Nikola Vukobratović: *Otkud demokracija? Zaboravljena povijest radničkog pokreta*
 - Andreja Gregorina: *Crveni feminizam*
 - Krešimir Zovak: *Socijalistička država i njezine kontradikcije*
 - Sanja Horvatinčić: *Na ledima divova: Politička funkcija narativa o radničkom pokretu i NOB-u* (terenska nastava u Drežnici)

- 3. Tematski blok: Režimi opresije u kapitalizmu (3. — 5.4.2020.)**
 - Nikola Vukobratović: *Totalitarni Istok i demokratski Zapad. Kako je Hladni rat iskrivio sjećanje na 20. stoljeće*
 - Luka Matić: *Ideološka konstrukcija i politička normalizacija hrvatskog velikodržavnog nacionalizma*
 - Tamara Baković Jadžić: *Romske zajednice u socijalizmu i postsocijalizmu*
 - Lina i Mia Gonan: *Kapitalizam, kvir opresija i ljevica*

- 4. Tematski blok: O umjetnosti i radu (17. — 19.4.2020.)**
 - Goran Pavlić: *Autor, umjetnost i tržiste*
 - Andreja Gregorina: *Organiziranje ženske radne snage – sindikalno i/ili političko pitanje*
 - Dunja Kučinac: *Gig ekonomija: pakao nesigurnog rada*
 - Domagoj Kučinić: *Rijeka 2020 – Europska prijestolnica kulture iz perspektive kulturnog radnika* (terenska nastava)

- 5. Radimo kolektivno! (8. — 10.5.2020.)**
 - Vasja Ris Lebarić: *Radionica ilustracije za Fanzin Političke škole*

Sažetci izlaganja

Geneza i razvoj kapitalizma

Krešimir Zovak

P

Primarni fokus predavanja rana je povijest kapitalizma, odnosno period od 15. do 18. stoljeća u kojemu sjeverozapadna Europa postaje poprište polaganog stanja novih društveno-ekonomskih odnosa. Nastanak i širenje kapitalizma posljedice su niza paralelnih procesa, pri čemu je presudno istaknuti ulogu nasilja vladajućih klasa koje je najznačajniji izraz pronašlo u procesu tzv. ogradivanja, odnosno afirmacije ekskluzivnog privatnog vlasništva praćenog protjerivanjem seljaka sa zemlje koju su njihovi preci stoljećima obradivali.

U uvodnom, teorijskom dijelu nastojat ću objasniti po čemu je kapitalizam specifičan društveno-ekonomski sistem i koje su njegove ključne karakteristike koje ga razlikuju od svih drugih sistema, onih koji su mu prethodili, kao i onih koji mu se od 19. stoljeća nadalje pokušavaju nametnuti kao alternativa. Stavljanje naglaska na specifičnosti kapitalizma ima funkciju ukazati na činjenicu da društveni uvjeti u kojima živimo nisu proizvod univerzalnih povijesnih zakona ili ljudske prirode, već posebnih pravila igre koje je sa sobom donijela pojava kapitalizma. U drugom dijelu izlaganja predstaviti ću historijsku genezu kapitalizma, odnosno krvavu povijest discipliniranja seljačkih masa koja je prethodila ukorjenjivanju kapitalističkih odnosa na europskoj, a potom i na svjetskoj razini. Državno nasilje i

snažni otpor koji su uspostavili kapitalizma pružali seljaci ukazuju na to da privatno vlasništvo, tržišna razmjena i najamni rad prije nekoliko stoljeća ljudima ni najmanje nisu izgledali kao samorazumljivi kraj povijesti. Do pokoravanja kapitalističkoj logici došlo je tek nakon što je većina ljudi izgubila izravan pristup sredstvima za zadovoljavanje svojih materijalnih potreba, pa je prodavanje vlastite radne snage ostalo jedina alternativa. Ekonomski model koji je iz toga proizašao, zasnovan na nezasitnoj eksploataciji ne samo radne snage već i prirode, u 21. stoljeću nas je doveo do teške ekološke krize. Odbacivanje kapitalističke ekonomске racionalnosti danas se nameće kao nužnost ne samo za izgradnju socijalno pravednijeg društva, već i za očuvanje bazičnih uvjeta nužnih za reprodukciju života na Zemlji.

Preporučena literatura

- Meiksins Wood, Ellen. 'Grobari kapitalizma.' *Slobodni Filozofski – Skripta TV*. Dostupno na: <http://slobodnifilozofski.com/2016/01/ellen-meiksins-wood-grobari-kapitalizma.html>
- Perelman, Michael. 'Skrivena povijest prvobitne akumulacije i klasična politička ekonomija.' *Slobodni Filozofski – Skripta TV*. Dostupno na: <http://slobodnifilozofski.com/2014/05/michael-perelman-skrivena-povijest.html>

Klase i klasna teorija

Stipe Ćurković

Tko neće da govori o klasama, neka šuti i o kapitalizmu! Tako bi se moglo, parafrazirajući slavnu izjavu Maxa Horkheimera o vezi između fašizma i kapitalizma, sažeti kredo marksističkih pristupa analizi kapitalizma. Ali time smo problem tek definirali. Na koje klase zapravo mislimo? I što klase uopće čini klasama? Zašto se unutar marksizma neke klase naziva 'fundamentalnima', i koje političke zaključke iz toga možemo izvući? I ne postoji li cijeli niz različitih marksizama i klasnih teorija, marksističkih i nemarksističkih? Koje su razlike između njih, i kakav je njihov odnos: jesu li komplementarne ili medusobno isključive? Ima li sam Marx uopće koherentnu klasnu teoriju, ili su u pravu kritičari koji to osporavaju? Što bi bila klasna politika i je li doista na neki način 'privilegirana' u odnosu na druge osnove politizacije, kao što su neki historijski marksizmi tvrdili? I na koncu, kakav je odnos klasne politike prema rodnoj i drugim oblicima identitetske politizacije?

Polazeći primarno od nekih uvida interpretacije Marxa iz tradicije tzv. Novog čitanja Marxa, posebno rada Michaela Heinricha, pokušat ćemo razmršiti ova i slična pitanja. Marx je u *Kapitalu* analizirao 'kapitalistički način proizvodnje u idealnom presjeku'. Time je odredio i sadržaj i eksplanatorni domet klasne analize u *Kapitalu*, koju

možemo nazvati struktornom klasnom analizom. U drugim, historiografskim i novinarskim tekstovima poput *Klasnih borbi u Francuskoj 1848 – 1850* i *Osamnaestog Brumaira Louisa Bonapartea*, analizirao je konstelacije snaga na razini konkretne društvene formacije, a to znači na razini koja je po definiciji bitno šira od načina proizvodnje 'u idealnom presjeku'. Klasna analiza na toj razini apstrakcije nije struktorna nego historijsko-sociološka. Ta dva tipa klasne analize imaju različite objekte i kontekste analize i pokušavaju objasniti različite stvari. Neprepoznavanje ili zanemarivanje te presudne razlike između tipova klasne analize kod Marx-a uzrokovalo je promašene kritike, ali i dalekosežne krive zaključke o eksplanatornim dometima struktурне klasne analize i naravi klasne politike kod samih marksista.

Preporučena literatura

- Heinrich, Michael. 2015. *Uvod u Marxovu kritiku političke ekonomije*. Zagreb: CRS (poglavlje 10.3: 186–193; poglavljia 4.3–4.5: 92–100). Dostupno na: https://www.rosalux.rs/sites/default/files/publications/Heinrich_WEB.pdf
- Olin Wright, Eric. 2009. 'Understanding Class: Towards an Integrated Analytical Approach.' U: *New Left Review*: 60 (studeni-prosinac): 101–16.

O konceptu civilnog društva i njegovoj (zlo)upotrebi

Lidija Radojević Krienzer

Moderni koncept civilnog društva ima dugu i zbu-njujuću povijest koja je neraskidivo povezana s razvojem kapitalizma. Već su predstavnici klasične političke filozofije teoretizirali konceptualnu suprotstavljenost 'države' i 'civilnog društva', no nakon Markove kritike civilnog društva kao krinke za dominaciju buržoazije, pojam je gotovo nestao iz upotrebe tijekom 20. stoljeća. Njegovom oživljavanju u velikoj je mjeri pridonio rad Antonija Gramscija, dok je za kasniji uspjeh zaslužan teorijski rad ljevičara (postmarksista) sa Zapada i političko djelovanje istočnoeuropskih disidenata u posljednjem razdoblju socijalističkih režima.

Ponovno oživljavanje koncepta civilnog društva tijekom 1980-ih – kao i oživljavanje nekih drugih ključnih pojmoveva poput demokracije, ljudskih prava, društvenog kapitala i, naravno, 'slobodnog tržišta' – preklapa se s procesom reintegracije socijalističkih država u globalni kapitalistički sustav i integracijom kapitalističkih odnosa u sfere neiskorištenih ekonomskih potencijala (kultura, obrazovanje, brižni rad itd.). Ipak, civilno društvo nije bilo samo parola ključnih međunarodnih institucija, nego i odabranu područje djelovanja (aktivističkih) nevladinih udruga i (radikalnih) društvenih pokreta. Kako je jedna tako suštinski buržoaska kategorija, koja je danas temeljito kooptirana od

strane neoliberalne ideologije, privukla i društvene aktere koji teže radikalnoj demokraciji ili čak 'antikapitalizmu'?

Kako bih adresirala spomenute teme, predavanje će započeti analizom nekoliko ključnih trenutaka u teoriji i praksi civilnog društva, osobito se fokusirajući na ponovno budenje koncepta civilnog društva u godinama koje su dovele do sloma socijalističkih režima 1989-1991. Otvoriti će i nekoliko temeljnih teorijskih i političkih pitanja koja se tiču kapitalizma i, posebice, države. U drugom dijelu fokusirat će se na ono što Gramsci naziva 'kulturnim funkcijama' civilnog društva u formiranju aktualnih političkih borbi. Nakon što je slom finansijskog tržišta 2008. godine razotkrio duboku društvenu krizu, svjedočimo pojavi rastućeg broja različitih civilno društvenih aktera koje karakteriziraju dva kontradiktorna razumijevanja spomenutog koncepta. S jedne strane, civilno se društvo smatra nositeljem prava, ali i generatorom otpora državi, u slučaju da ona krši ljudska prava. Taj lockeovski aspekt civilnog društva snažno je prisutan kod pristaša desnice, a usidren je u suvremenim neoliberalnim kritikama države. S druge strane, različite sekcije na ljevici teorijski prihvaćaju da civilno društvo legitimira kapitalizam i državna sredstva prisile, iako ga u praksi prepoznaju kao strukturalni prostor za razvoj progresivnog političkog diskursa i zajednica.

Preporučena literatura

- Demirovic, Alex. 2003. 'NCOs, the State, and Civil Society: The Transformation of Hegemony.' U: *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture and Society*. 15(2): 213–35.
- Krienzer Radojević, Lidija. 'Administracija klasnog sukoba.' *Slobodni Filozofski – Skripta TV*. Dostupno na: <http://slobodnifilozofski.com/2017/11/administracija-klasnog-sukoba.html>
- Meiksins Wood, Ellen. 1990. 'The Uses and Abuses of Civil Society.' U: *Socialist Register 1990: The Retreat of the Intellectuals*. 26: 60–84. Dostupno na: <https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/5574>
- Neocleous, Mark. 1995. 'From Civil Society to the Social.' U: *The British Journal of Sociology*. 46(3): 395–40.

Politika u umjetnosti: sistemska kritika ili simbolička gesta

Vesna Vuković

Kako u užem umjetničkom, tako i u širem društvenom polju danas dominira ideja o umjetnosti kao autonomnoj djelatnosti, temeljno različitoj od svih ostalih ljudskih djelatnosti. Tu ideju prigrlile su jednak i konzervativna pozicija koja u umjetnosti vidi slobodu izražavanja i emanaciju ljudskog duha kao i liberalna koja joj pripisuje inherentnu političnost. Ova potonja upravo umjetnosti dodjeljuje 'pravo' političko poslanje, baš zato što je smatra izuzetom iz odnosa moći koji preprečuju društvo. Najprije ćemo se zapitati kako se oblikovalo takvo ahistorijsko i društveno apstraktno određenje umjetnosti? Proces 'oslobadanja' umjetnosti - najprije od patronata crkve i dvora, zatim od formalno-tehničkih okvira (medija, disciplinarne zadatosti, normativnih kriterija), a u konačnici i iz 'čeličnog stiska države' - možemo pratiti od 18. do druge polovice 20. stoljeća. Završni korak u realizaciji projekta autonomije predstavlja ideja 'svijeta umjetnosti'.

Toj ćemo arkadijskoj slici umjetničke sfere prići s leda, u pokušaju da otkrijemo što nam skriva. Polazeći od toga da je umjetnost dio društva, a da je društvo oblikованo klasnim podjelama, razmotrit ćemo kako se specifični odnosi klasnih snaga izvan sfere umjetnosti reflektiraju u njoj. Također, vidjet ćemo i kakve su veze umjetnosti

s antikapitalističkim borbama u 'vanjskom' svijetu i kolika je njezina društvena moć.

Kako bismo konkretno adresirali ta pitanja, kao i ono iz naslova tematskog bloka (*Kritika kapitalizma*), okrenut ćemo se dvama primjerima angažiranog umjetničkog djelovanja iz različitih povijesnih razdoblja. Udržanje umjetnika Zemlja. S obzirom na to da je specifični status umjetnost dobila u okvirima uspostave kapitalističkoga društva, u prvom ćemo se primjeru osvrnuti na vrijeme kad kapitalistički odnosi počinju dominirati u lokalnom kontekstu. Analizirat ćemo djelovanje Udržanja umjetnika Zemlja i njihov odnos prema instituciji umjetnosti u gradanskom društvu, ali i kao primjer umjetničke prakse u uskoj vezi s političkim djelovanjem u okviru borbe za socijalizam. Nakon toga okrenut ćemo se izabranim primjerima suvremenih društveno angažiranih umjetničkih praksi, iz vremena globaliziranog svijeta umjetnosti bez progresivne perspektive koja podrazumijeva promjenu materijalne baze društva.

Preporučena literatura

- Davis, Ben. 2017. 'Devet i pol teza o umjetnosti i klasi.' U: *Radna bilježnica Političke škole za umjetnike i sve zainteresirane*. Zagreb: BLOK.
- Hanaček, Ivana, Kutleša, Ana, Vuković, Vesna. 2017. Problem umjetnosti kolektiva: Slučaj Udržanja umjetnika Zemlja.'U: *Lekcije o odbrani: Da li je moguće stvarati umjetnost revolucionarno?* Beograd: KURS i RLS SEE.
- Morris, William. 2019. *O umjetnosti i socijalizmu*. Zagreb: BLOK.
- Taylor, Astra. 2016. 'Protiv aktivizma.' U: *Le monde diplomatique – hrvatsko izdanje*, br. 42.
- Vuković, Vesna. 2014. 'O problemima politizacije umjetničkog polja.' U: *Bilten*. Dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=581>

Otkud demokracija? Zaboravljena povijest radničkog pokreta

Nikola Vukobratović

Prije nešto više od sto godina, velika većina ljudi nije imala gotovo nijedno od političkih i socijalnih prava koje ima danas. Pravo na političku participaciju, sudjelovanje u odlučivanju ili političkim razgovorima, odnosilo se pretežno na bogate ljude i gotovo nikada na žene, a rasna su ograničenja bila više pravilo nego iznimka. Nekoliko zapadnoeuroropskih zemalja kontroliralo je većinu svijeta. Stanovništvo u kolonijama bilo je povremeno i deset puta brojnije od stanovništva metropole. Ali samo je bijela manjina smatrana 'pravim' ljudima.

Slično tome, za radnu većinu stanovništva bilo je nezamislivo reći da su 'građani'. Oni nisu bili izloženi samo besramno iskoristavanju poslodavaca, bez ikakvog prava na odmor ili zaštitu od ozljede i siromaštva, već su bili i politički zakinuti. Zato što su morali raditi da bi preživjeli smatrani su nesposobnima za ravnopravno sudjelovanje u društvu. Klasa nije označavala samo 'platni razred', nego i jasno određeno 'mjesto' u društvu. Položaj u procesu proizvodnje (odnosno jeste li radnica ili gazda) u pravilu se nasljeđivao od roditelja, a u potpunosti je određivao ne samo školu u koju možeš ići i radno mjesto koje možeš dobiti, nego često i kazalište ili kavanu koju smiješ posjetiti.

Iako su pitanja klase, rase i roda itekako još uvijek s nama, očito je kako su se neke stvari u posljednjih stotinu

godina znatno promijenile. Zašto? Je li čovječanstvo spontano došlo do saznanja da se mora popraviti? Jesu li vlastodršci i kapitalisti zaključili da su previše nehumanii da se moraju promijeniti? Ili je svim pozitivnim promjenama ipak kumovao otpor koji su pružali potlačeni. Većina narativa o povijesti 19. i 20. stoljeća o procesu demokratizacije i njezinim uzrocima u velikoj mjeri šuti, no pažljiviji pogled jasno pokazuje kako je presudnu ulogu u tome odigrao radnički pokret.

Preporučena literatura

- Caute, David. 1966. *The Left in Europe since 1789*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Eley, Geoff. 2002. *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850–2000*. New York: Oxford University Press.
- Horvat, Branko. 1996. 'Doprinos hrvatskih socijalista izgradnji civilnog društva.' U: *Politička misao: časopis za politologiju*. 33(2-3): 61–69.
- Popelard, Allan. 2014. 'Obrazovanje – zaboravljena funkcija političkih pokreta.' U: *Le Monde diplomatique, hrvatsko izdanje*. 23 (studeni): 15–18.

Crveni feminizam

Andreja Gregorina

ilj izlaganja je feminističke emancipatorne prakse historijski pozicionirati unutar međunarodnog socijalističkog i radničkog pokreta, te tako pokazati da ideološke postavke tzv. ženskog pitanja čine sastavni dio teorijskog i praktičnog promišljanja radikalnih društvenih i ekonomskih promjena od samog početka razvoja marksističke misli. Osvrnut ćemo se na djelovanje međunarodnog ženskog radničkog pokreta u kontekstu Druge i Treće internacionale s naglaskom na rad marksističkih revolucionarki Clare Zetkin i Aleksandre Kollontaj. Njihov teorijski i praktični rad u polju obrazovanja, sindikalizacije i političke subjektivizacije žena te socijalizacije reproduktivnog rada uvijek se rukovodio idejom da je feministička borba klasna borba, a da oslobođenje žena nije moguće bez pobjede svjetskog proletarijata, što je njihovo djelovanje, ali i djelovanje međunarodnog pokreta socialistkinja koji su predvodile, svrstavao uz revolucionarno krilo Internacionale. U drugom dijelu izlaganja analizirat ćemo rasprave koje su se unutar polja socijalističkog i marksističkog feminizma intenzivirale tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća. Uka-zujući na ideološku višeslojnost pojma patrijarhat kao neupitnog zajedničkog nazivnika svih feminističkih borbi, upozorit ćemo na međuovisnost rodne nejednakosti

i kapitalističkog načina proizvodnje i akumulacije te ulogu društvene reprodukcije u stabilizaciji socioekonomskog poretku.

Rukovodeći se mišlu kako je važno boriti se protiv approprijacije emancipatornih dosega ženskog socijalističkog pokreta od strane liberalnog feminizma, ali i esencijalizirajućih narativa o muško-ženskim odnosima koje koriste akteri s oba pola političkog spektra, kratko ćemo se osvrnuti i na suvremena gibanja unutar feminističkog pokreta. Zauzimajući analitičko stajalište unitarne teorije koja rod i klasu ne promatra kao dvije odvojene jedinice potlačenosti žena, ukazat ćemo na važnost pozicije koja pitanje oslobođenja žena stavlja u širi kontekst marksističkog shvaćanja reprodukcije kapitalističkog sustava u cijelini. Ukazivanjem na totalitet uzroka socioekonomskih kriza i podsjećanjem na egalitarne borbe (i pobjede) crvenog feminizma, ne samo da (ponovno) politiziramo feminističkog polje, nego i jasno iznosimo stav kako revolucionarni zahtjevi crvenog feminizma predstavljaju nezaobilazno mjesto otpora socijalističke ljevice.

Preporučena literatura

- ‘Statement of International Feminist Collective.’ 2017. U: Federici, S. i Austin, A. (ur.), *The New York Wages for Housework Committee – History, Theory and Documents*, 1972–1977. New York: Autonomedia: 30–31.
- Vogel, Lisa. 2013. ‘Appendix: Domestic Labour Revisited.’ U: *Marxism and the Oppression of Women – Towards the Unitary Theory*. Chicago: Haymarket Books: 183–98.
- Zetkin, Clara. ‘Za oslobođenje žena!’ *Slobodni Filozofski – Skripta TV*. Dostupno na: <http://slobodnifilozofski.com/2017/03/za-oslobodenje-zena.html>

Socijalistička država i njezine kontradikcije

Krešimir Zovak

Itom realno postojećih socijalizama 20. stoljeća mnogima je poslužio kao krunski dokaz nemogućnosti uspostavljanja dugoročno održivog socijalističkog društva. Ono što se pri tome zaboravlja jest činjenica da su socijalistički režimi gotovo bez iznimke uspostavljeni u ekonomski slabo razvijenim dijelovima svijeta, pa je kontekst u kome je gradena socijalistička alternativa otpočetka bio izuzetno nepovoljan. Usprkos tome, ti su se režimi pokazali izuzetno uspješni u transformaciji svojih agrarnih zemalja u moderna, industrijska društva. Progres ostvaren u prvoj fazi socijalističke modernizacije bio je toliko rapidan, da su oko 1960. godine čak i brojni liberalni ekonomisti sa Zapada predviđali da budućnost pripada socijalističkom bloku.

Doduše, tijekom 1960-ih godina postaju vidljiva i prva, ozbiljnija ograničenja razvojnog modela socijalističkih zemalja – bilo da se radi o centralnom planiranju sovjetskog tipa ili jugoslavenskom tržišnom socijalizmu. Fokus predavanja bit će na potonjem, odnosno na ključnim karakteristikama jugoslavenskog samoupravljanja. Jugoslavenski ‘posebni put’ interesantan je između ostaloga zbog toga što se Jugoslavija među socijalističkim zemljama istaknula kao ona koja je najranije krenula putem ekonomske liberalizacije te se najsnažnije

integrirala u svjetsko tržište kojim su dominirale zapadne, kapitalističke zemlje. Iako su ekonomske reforme provedene otpočetka 1960-ih uvelike bile uvjetovane nezavidnim međunarodnim položajem zemlje, a ne samo lošim strateškim odlukama, ukazat će na to da su neke od osnovnih teorijskih postavki kreatora jugoslavenskog ekonomskog modela bile suprotstavljene proklamiranim socijalističkim ciljevima. Zato se od 1960-ih nadalje moglo svjedočiti kontinuiranom produbljivanju geografskih i klasnih nejednakosti, najdramatičnije manifestiranih u eskalaciji problema nezaposlenosti u pojedinim dijelovima zemlje. Ipak, istaknut će da su usprkos navedenim ograničnjima, modernizacijski iskoraci ostvareni u socijalističkom periodu daleko nadmašili sve ono što se u povijesti naših prostora dogadalo prije i nakon socijalističkog razdoblja.

Preporučena literatura

- Lebowitz, Michael. 2006. ‘Sedam teških pitanja.’ U: *Build It Now: Socialism for the Twenty-First Century*. New York: Monthly Review Press. Dostupno na: <http://radnickaprava.org/tekstovi/clanci/michael-lebowitz-sedam-teških-pitanja>
- Woodward, Susan. 1991. ‘Soviet Rehearsal in Yugoslavia? Contradictions of the Socialist Liberal Strategy.’ U: *Socialist Register* 27. Dostupno na: <https://socialistregister.com/index.php/srv/issue/view/425>

Na ledima divova: Politička funkcija narativa o radničkom pokretu i NOB-u (terenska nastava u Drežnici)

Sanja Horvatinčić

Terenska nastava za cilj ima predstaviti metodološko-kritički pristup baštini kao aktivnom alatu konstrukcije suvremenih političkih narativa kroz stvaranje dominantne slike prošlosti. Izravnim uvidom u zateteno materijalno i socijalno stanje na terenu, odabранe lokacije sačinjavaju sveobuhvatnu studiju slučaja kojom se tematski i problemski izravno bavimo pojmovima i teorijskim konceptima predstavljanima unutar bloka 'Povratak socijalističke vizije'.

Šire područje Drežnice, smješteno na razmediji Gorskog kotara, Like i Primorja, odabранo je kao jedno od manje poznatih no iznimno značajnih žarišta antifašističkog otpora u Hrvatskoj, a – zahvaljujući uspješnom održavanju statusa oslobođenog ili poluoslobođenog teritorija tijekom Drugog svjetskog rata – i kao jedno od centralnih mjeseta uspostave uspješnog vojnog i pozadinskog partizanskog djelovanja koje je direktno ovisilo o suradnji s lokalnim stanovništvom, te prirodnim resursima i geološkim predispozicijama (organizacija bolnica, vojnih baza, izbjegličkih zbjegova, opismenjavanje i kulturne djelatnosti itd.). Revolucionarne aktivnosti na tom prostoru tijekom i nakon Drugog svjetskog rata bile su najuže vezane uz specifičan razvoj lokalnog i međunarodnog radničkog organiziranja i antifašističke borbe između dva svjetska

rata, dok je na ishod revolucije i samih ratnih zbivanja utjecao niz okolnosti koje su kroz proces poslijeratne historizacije i memorijalizacije svedene na opće, nerijetko i plošne narative, da bi u razdoblju nakon raspada političkog i društvenog okvira socijalističke države bili izloženi revizionističkim tumačenjima te zatiranju i brisanju materijalnih tragova. Na terenu smo tako suočeni s nizom koegzistirajućim 'memorijalnih krajolika' i njihovih manifestacija, koji zajedno čine skup fenomena koje valja sagledati kao autentičnu baštinu ove mikroregije: materijalni ostaci povijesnih lokaliteta, različiti tipovi memorijalnih obilježja i koncepata razvijanih tijekom niza desetljeća, ostaci spomenika i društveno-ekonomске infrastrukture socijalističke države, te obilje nezabilježenih i/ili neuprostorenih glasova i narativa koji svjedoče o složenosti lokalne kolektivne memorije i njezina dijalektičkog odnosa sa suvremenim političkim i ideološkim zahtjevima. Drugim riječima, zanima nas na koji način očuvani narativi i ideje posredovane materijalnom baštinom mogu rezonirati u svakodnevici socijalne bijede ruralnih krajeva na periferiji Europe, te može li baštinjenje emancipatornih ideja – poput socijalističke revolucije, meduetničke solidarnosti i internacionalizma – nadići lokalne okvire te u uvjetima neoliberalnog kapitalizma potaknuti nove modele društvene identifikacije s memorijalnom baštinom Narodno-oslobodilačke borbe.

Preporučena literatura

- Horvatinčić, Sanja. 2018. *Memorijalna baština i strategije otpora normalizacijskom diskursu zaborava u Hrvatskoj*, Zbornik godišnjih aktivnosti Društva arhitekata Istre. Pula: DAI SAI.
- Pešut, Damir, ur. 1983. *Spomen-područje Partizanska Drežnica i Čornji Brinjki Kraj: Povijesno-turistički vodič*. Ogulin: Odbor spomen-područja Partizanska Drežnica.
- Zatezalo, Đuro, ur. 1982. *Partizanska Drežnica*. Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu. Dostupno na: <http://znaci.net/00003/678.pdf>

Totalitarni Istok i demokratski Zapad. Kako je Hladni rat iskrivio sjećanje na 20. stoljeće

Nikola Vukobratović

P

rije sedamdeset i pet godina Sovjetski Savez, SAD i Velika Britanija zajedno su pobijedili u najvećem ratu u povijesti čovječanstva. Taj rat nije bio razoran samo zbog intenziteta borbi, niti je poražena strana bila tek jedan od protivnika. Za pobjedničke države, kao i njihovo stanovništvo, Drugi svjetski rat bio je rat protiv zla fašizma i monstruoznih zločina koje je činio protiv civilnog stanovništva. No zbog različitih gledanja na to kako treba izgledati svijet nakon fašizma, dotadašnji saveznici i pobjednici brzo su se razišli, čime je započeo Hladni rat. S promjenom savezničkih odnosa, na Zapadu se promjenilo i službeno gledanje na sovjetskog saveznika.

Umjesto herojskog suborca koji je podnio uvjerljivo najveću žrtvu u porazu fašizma, Sovjetski Savez se počeo predstavljati kao nova opasnost, ništa manja od nedavno poražene nacističke Njemačke. U pojedinim desničarskim krugovima počela se razvijati teorija totalitarizama, prema kojoj komunizam nije bio predvodnik borbe protiv fašizma, nego njegov brat blizanac, barem jednako zao, ako ne i gori. Ono što je 1950-ih bila opskurna ahistorijska teorija jednog dijela desnice, danas je službena ideologija mnogih zemalja, kao i pojedinih institucija Europske unije.

Totalitarizam Sovjetskog Saveza i/ili komunizma

se pritom dokazuje nekim stvarnim, a ponekim i izmišljenim oblicima kršenja ljudskih prava u takvim režimima, koji se povremeno manipulativno izjednačuju sa zločinima fašizma. No teorija totalitarizma počiva i na sljedećoj pretpostavci: dok su s jedne strane totalitarni režimi poput fašizma i komunizma sustavno porobljavali narode i ubijali ljudi, demokratske zemlje – odnosno ‘slobodni svijet’ – predstavljale su im jasnu alternativu i suprotnost.

Taj narativ, međutim, u velikoj mjeri počiva na sustavnom zaboravu stvarnog karaktera zapadnih sila, koje su dobar dio 20. stoljeća provele u grčevitom nastojanju da zadrže kontrolu nad svojim (bivšim) kolonijama. I to sredstvima koje bi, slijedeći aktualne teorije, bilo nemoguće nazvati drugačije nego – totalitarnim.

Preporučena literatura

- Elkins, Caroline. 2005. *Imperial Reckoning: The Untold Story of Britain's Gulag in Kenya*. New York: Henry Holt and Company. (Predgovor dostupan u prijevodu na: <http://slobodnifilozofski.com/2018/11/imperijalna-bilanca-neispričana-prica-o-britanskom-gulagu-u-keniji.html>)
- Kellou, Dorothee M. 2012. *A Microhistory of the Forced Resettlement of the Algerian Muslim Population During the Algerian War of Independence (1954-1962): Mansourah, Kabylia*. Washington: Georgetown University.
- Newsinger, John. 2006. *The Blood Never Dried: A People's History of the British Empire*. London: Bookmarks Publications.

Ideološka konstrukcija i politička normalizacija hrvatskog velikodržavnog nacionalizma

Luka Matić

zražena u poznatoj izreci o ‘tisućugodišnjem snu hrvatskog naroda za svojom državom’ nacionalna država hrvatskog naroda kao svrha povijesti neupitna je vrednota politike u Hrvatskoj, koja je time transformirana u hrvatsku politiku. Periodičke promjene u odnosima snaga među političkim akterima i njihovim izmjenama na vlasti tu ideju ne dovode u pitanje.

Cilj ovoga predavanja je ponuditi objašnjenje i političku kritiku hrvatske državotvorne ideje u njezinoj tudmanističkoj formi. Fokus će biti na tudmanističkoj formi iz dvaju, relativno samorazumljivih, razloga. Prvi je taj da je njezin autor Franjo Tuđman bio dominantni faktor hrvatske politike u njezinom prvom desetljeću te da je umnogome suvremena Hrvatska politički modelirana njegovim zamislima. Drugi je taj da je uspon desnice – nakon perioda takozvane detudmanizacije – u programatsko-ideološkom smislu, barem na retoričkoj razini, obilježen pozivom na povratak Tuđmanovom nasljedu. Ako tome dodamo i to da zasad ne postoje analize tuđmanizma koje bi ga zahvatile u programatsko-idejnoj dimenziji, a da je sve izglednije da će barem dvije političke grupacije s desnice konkurirati za vlast referirajući na Tuđmana – onda bi se moglo govoriti, donekle, i o urgentnosti artikuliranja političke kritike i protuargumenata tuđmanizmu.

BLOK

Metodski, predavanje će podijeliti u dva dijela.

U prvom ču dijelu, radi uvoda u temu, izložiti osnovne postavke teorije nacije i nacionalizma te u kratkim crtama historiju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, s naglaskom na ‘hrvatsko pitanje’ u kontekstu takozvanog ‘hrvatskog proljeća’. U drugom ču se dijelu predavanja usredotočiti na programatsko-ideološku artikulaciju hrvatskog velikodržavnog nacionalnog projekta u djelu Franje Tuđmana s fokusom na njegovo programatsko djelo objavljeno 1989. godine pod naslovom *Bespuća povijesne zbiljnosti. Rasprava o povijesti i filozofiji zlosila*.

Rasprava o povijesti i filozofiji zlosila.

Preporučena literatura

- Anderson, Benedict. 2006. ‘Cultural Roots i The Origins of National Consciousness.’ U: *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London/New York: Verso.
- Gellner, Ernest. 1998. ‘Definicije.’ U: *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Hobsbawm, Eric J. 1993. ‘Nacionalizam koncem dvadesetog stoljeća.’ U: *Nacije i nacionalizam. Program, mit, stvarnost*. Zagreb: Novi Liber.
- Meiksins Wood, Ellen. 1995. ‘The demos versus ‘we, the people’: from ancient to modern conceptions of citizenship.’ U: *Democracy Against Capitalism: Renewing Historical Materialism*. London/New York: Verso.
- Tuđman, Franjo. 1989. ‘Pretpostavke za ozbiljenje povijesne razboritosti.’ U: *Bespuća povijesne zbiljnosti. Rasprava o povijesti i filozofiji zlosila*. Zagreb: Nakladni zavod Matica hrvatske.

Romske zajednice u socijalizmu i postsocijalizmu

Tamara Baković Jadžić

Kada danas upotrebimo termin Romi on se čini po-prilično samorazumljivim. Referira nam na najmarginalizovaniju zajednicu Evrope koja, za sada, ni na koji način ne može naći izlaz i začaranog kruga bede i diskriminacije. Isto tako, u političkom imaginarijumu i evropskom pojmovnom aparatu Romi predstavljaju najslabiju tačku dometa ljudskih prava – tačku koju decenije politika inkluzije do sada nisu uspele da reše.

Ono gde su doduše ovakve politike bile uspešne, jeste upravo normalizacija njihovog položaja, te brisanje dugih, različitih istorija veoma heterogenih zajednica Roma i Romkinja u Evropi. U kontekstu regiona bivše Jugoslavije, gde je nekada u zajedničkoj državi živila jedna od najbrojnijih romskih zajednica Evrope, ovim pristupom se negira i cela njena socijalistička prošlost. Tačnije, tačka iz koje polaze pristupi koji insistiraju na isključivo ljudskopravaškom diskursu tretiranja ‘romskog pitanja’, ne samo da izjednačavaju zemlje real socijalizma, nego nam ni ne omogućavaju uvid u položaj Roma i Romkinja u drugačijem društveno-ekonomskom ustrojstvu. Još gore, ovaj nasilni istorijski diskontinuitet ne ostavlja nam ni dovoljno prostora za istraživanje i razumevanje promena i stradanja koje je ova manjinska zajednica pretrpela. U tom smislu, pokušaćemo dati uvid u dinamiku promene identiteta i

socijalno-ekonomskog položaja romskih zajednica tokom trajanja SFRJ i kontrastirati je sa rezultatima, dvadeset godina duge, politike inkluzije u regionu.

Preporučena literatura

- Mitrović, Aleksandra. 1992. ‘Romi na granicama siromaštva.’ U: *Razvitak Roma u Jugoslaviji. Problemi i tendencije*. Beograd: SANU.
- Prokić, Milutin. 1992. ‘Socijalno-ekonomske karakteristike Roma u Jugoslaviji.’ U: *Razvitak Roma u Jugoslaviji. Problemi i tendencije*. Beograd: SANU.
- Radenković, Ivan. 2018. ‘Evropsko upravljanje romskim pitanjem kao beg od politike.’ U: *Romi između multikulturalizma i politike štednje*. Beograd: Forum Roma Srbije.

Kapitalizam, kvir opresija i ljevica

Lina i Mia Conan

vakodnevica LGBTIQ+ osoba u kapitalističkim društvima u velikoj je mjeri obilježena nasiljem. Ipak, često se sugerira kako su upravo takva društva omogućila emancipaciju LGBTIQ+ osoba. S druge strane, ljevica, uz malobrojne izuzetke, uglavnom negira važnost LGBTIQ+ organiziranja, najčešće ga izjednačavajući s liberalnom politikom. Zato je važno diskutirati o kritici kapitalizma upravo iz LGBTIQ+ perspektive te kritizirati teorije koje negiraju važnost rodne i seksualne opresije u kapitalističkim društvima.

Predavanje će ponuditi model za razumijevanje opresije LGBTIQ+ osoba u dominantno kapitalističkim društvima. U prvom će se dijelu adresirati važnost analize pojma roda iz anti-kapitalističke perspektive. Oslanjujući se na teoriju socijalne reprodukcije, obradit će se pojava kvir subjektiviteta, pitanje nasilja protiv LGBTIQ+ osoba i njegove strukturalne funkcije u odnosu na kapitalistički način proizvodnje. Elaborirat će se teza kako rodni režimi koji kodificiraju heteroseksualno kućanstvo kroz rodne uloge, rodne pojmove, rodno uvjetovano nasilje protiv žena i kvir osoba imaju konstitutivnu funkciju za kapitalizam u održavanju distinkcije između produktivnog i reproduktivnog rada. U drugom dijelu predavanja osvrnut ćemo se na neke šire prisutne koncepcije među određenim grupama

na lijevom političkom spektru koje u svojem teorijskom i praktičnom djelovanju utječu na, a često i oblikuju stav kako žensko i kvir organiziranje na neki način ometaju anti-kapitalističke borbe. Bavit ćemo se određenim obilježjima klasne perspektive, produktivizma te ideje o historijskoj progresivnosti kapitalizma.

Preporučena literatura

- Anonimne autorice. 2018. 'Prema insurekcionističkom transfeminizmu.' U: *Nepomirljivo. Radikalni kvir protiv roda, države i kapitala*. Zagreb: Multimedijalni institut. Dostupno na: <https://www.mi2.hr/2018/12/prema-insurekcionistickom-transfeminizmu/>
- Conan, Lina i Mia. 2018. 'Transfobija i ljevica.' *Slobodni Filozofski – Skripta TV*. Dostupno na: <http://slobodnifilozofski.com/2018/12/transfobija-i-ljevica.html>

Autor, umjetnost i tržište

Goran Pavlić

'autor' i 'umjetnost' i 'tržište' čine nam se kao samorazumljivi pojmovi, kao nešto što postoji oduvijek i ne treba dodatno pojašnjavanje. Ako tržište i smatramo prvenstveno ekonomskim konceptom, autora i umjetnost bez dvojbi svrstavamo u drugo polje ljudskog dje-lovanja, ono gdje kreativno izražavanje ima primat pred finansijskim pitanjima. Međutim, često se previda da su i pojmovi iz umjetničkog polja rezultat nekih povijesnih dinamika, ishod nekih konkretnih rasprava koje su se vodile oko vrlo 'ne-umjetničkih' problema poput zarade od tiskanja knjiga, razvoja gradanske klase, nastajanja nacije i nacionalizma. Udžbenici iz povijesti umjetnosti uglavnom te dimenzije smatraju sporednim ili nevažnim, ali bez njih teško možemo razumjeti zašto koncept autora nastaje baš u 18. st., a ne ranije iako stvaraoce umjetničkih djela pozajmimo još iz pretpovijesti. Bez poznavanja političkog i ekonomskog konteksta teško možemo razabrati zašto se baš u romantizmu kreativnost počinje isticati kao razlikovnu kvalitetu koja umjetnost dijeli od pukog zanatskog umijeća ili tek nastajuće industrijske proizvodnje.

Izlaganje će na nekoliko reprezentativnih primjera oslikati kako je dinamika nastajanja umjetničkog polja bila puno intenzivnija, premrežena konfliktima i daleko od

linearnog razvoja stila kakvom se uobičajeno predstavlja. Osvrnut ćemo se na državotvorni status grčke tragedije, na Lessingove i Schillerove teze o nuždi da umjetnost bude autonomna, tj. izuzeta iz dinamike kapitalističkog tržišta, razmotriti koncept nacionalizma kod Herdera, i naposljetku vidjeti kakve veze kod Baudelairea imaju umjetnost i užurbani razvoj kapitalističkog grada. Svi ovi primjeri svjedoče kako se umjetnost u najvećem dijelu historije nije promatrala samo kao estetsko polje – razumijevanje koje je danas dominantno – nego tek kao jedan, specifičan oblik ljudske proizvodnje.

Preporučena literatura

- Bürger, Peter. 2004. *Teorija avangarde*. Zagreb: Antibarbarus.
- Hauser, Arnold. 1999. *Social History of Art III*. London, New York: Routledge.
- Rose, Mark. 1994. *Authors and Owners*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- Woodmannsee, Martha. 1994. *The Author, Art, and the Market*. New York: Columbia University Press.

Organiziranje ženske radne snage – sindikalno i/ili političko pitanje

Andreja Gregorina

ažno mjesto unutar historijata međunarodnog socijalističkog i radničkog pokreta od samog početka zauzima pitanje politizacije i organiziranja ženske radne snage. S nestankom socioekonomskih odnosa iz razdoblja feudalizma, uključujući nestanak obitelj kao potrošačke, ali i proizvodne jedinice, ženama je historijski dodijeljena nova uloga. S pojavom kapitalističkog načina proizvodnje ženska radna snaga na dva je načina postala konstitutivna za njegovu konsolidaciju – kao kućanske radnice žene su bile prisiljene obavljati iscrpljujući neplaćeni reproduktivni rad unutar novoformirane nuklearne obitelji, a kao neobrazovana i jeftina radna snaga prihvatići loše plaćene poslove u sferi proizvodnje. Zbog činjenice da su svojim prisustvom na tržištu rada rušile njegovu cijenu, a neorganiziranošću slabile radničke pokušaje pružanja artikuliranog otpora, sindikalni pokret nije odmah u radnicama prepoznao suborkinje u klasnoj borbi. Napredak postignut u politizaciji ženske radne snage pozitivno je utjecao na njihovu sindikalnu organiziranost, no taj napredak najčešće nije bio praćen progresivnim djelovanjem sindikalnih struktura.

Masovni izlazak žena na tržište rada pred radnički i sindikalni pokret stavio je teorijski i praktični zahtjev definiranja pozicije žena ne samo unutar proizvodnog procesa

nego i reprodukcije društva kao cjeline. Tijekom izlaganja osvrnut ćemo se na otpore sindikalizaciji žena koji su bili prisutni u vrijeme konsolidacije radničkog pokreta i manjkavosti reformističkog pristupa sindikalnom organiziranju žena, odnosno odsutnost revolucionarne perspektive i poteškoće s kojima se socijalistička ljevica susreće kada promišlja taktike za političku subjektivizaciju, radikalizaciju i organizaciju ženske radne snage u feminiziranim zanimanjima. U tom kontekstu analizirat ćemo ekonomsku poziciju, radne uvjete i organiziranje radnica u tekstilnoj industriji, sektoru u kojem je dominacija ženske (i dječje) radne snage prisutna od samih početaka razvoja kapitalističkog načina proizvodnje.

Preporučena literatura

- Baševska, Marija. 'Tekstilna industrija: plakatni primjer nesigurnih oblika rada.' *Bilten*. Dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=8386>
- Zetkin, Clara. 'Ženski rad i sindikalne organizacije.' *Slobodni Filozofski Skripta TV*. Dostupno na: <http://slobodnifilozofski.com/2017/12/zenski-rad-sindikalne-organizacije.html>
- Vera i Eržika. Red. Želimir Žilnik. 1981.

Cig ekonomija: pakao nesigurnog rada

Dunja Kučinac

Rad na određeno, sezonski i agencijski rad, studentski, honorarni rad – sve su to tzv. atipični ili nesigurni oblici rada koji na globalnoj razini postaju sve rašireniji, osobito od posljednje velike krize 2008. godine. Tako iza statistika o porastu zaposlenosti kakve, primjerice, možemo čuti u Hrvatskoj, najčešće stoje upravo ovi oblici rada, a posljedično i takozvano siromaštvo unatoč zaposlenju (*in-work poverty*).

Uz rast ovakvih poslova vezano je slabljenje pozicije rada nasuprot kapitalu kroz smanjivanje cijene rada i degradaciju radnih uvjeta, istiskivanje stalnih oblika zapošljavanja, držanje radnika u permanentnoj egzistencijalnoj nesigurnosti i riziku od siromaštva te umanjivanje njihove pregovaračke moći. Dio tržista tih prekarnih poslova čini i gig ekonomija, ekonomija kratkotrajnih poslova među koje možemo ubrojati i rad na zahtjev i tzv. zero hour ugovore. Iako model privremenog i povremenog rada nije nov, on se danas uglavnom povezuje sa specijaliziranim aplikacijama i online platformama koje zarađuju na posredovanju u prodaji usluga te preko kojih radnici prodaju svoju radnu snagu, pritom najčešće izvan svake radne regulacije. Upravo zahvaljujući ‘atraktivnoj’ tehnologiji, takvi se poslovi promoviraju kao inovativni modeli ‘samozapošljavanja’, koji brišu tradicionalni odnos šef

– radnik i radniku jamče slobodu, samostalnost, fleksibilnost i dobru zaradu, omogućavajući mu da bude ‘sam svoj šef’. No čim se razgrne ovaj niz liberalnih fraza, razotkriva se da iza njih zapravo стоји novi udar kapitala na rad i da gig ekonomija, dok poslodavcima donosi uštedu, lakšu prilagodbu promjenama na tržištu i manju odgovornost prema radnicima, za radnike prije svega znači iznimnu prekarnost, komodifikaciju slobodnog vremena, egzistencijalnu nesigurnost i slabiju mogućnost organiziranja. Na predavanju ćemo se pozabaviti primjerima ovakvih poslova te mehanizmima kojima se na radnika prebacuje sve veći rizik i trošak poslovanja, a uskraćuju prava vezana uz standardni ugovor o radu. Pritom ćemo se kritički osvrnuti na diskurs koji ovakav tip rada promovira kao inovativan i slobodan, nastojeći zamagliti dimenziju rada odnosno eksploracije radne snage.

Preporučena literatura

- Sorry We Missed You (Oprostite, mimošli smo se). Red. Ken Loach. 2019.
- Medak, Tomislav. 2017. ‘Od ekonomije dijeljenja do dijeljene eksploracije.’ *Bilten*. Dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=17570>

Rijeka 2020 – Europska prijestolnica kulture iz perspektive kulturnog radnika (terenska nastava)

Domagoj Kučinić

P

riprema i održavanje projekta Rijeka 2020 – Europska prijestolnica kulture kolidirali su s (ne)izvjesnom propašću brodogradilišta 3. maj i Uljanika što je rezultiralo gubljenjem poslova za stotine radnika i radnica. Istovremeno, u deindustrijaliziranom gradu na europskoj periferiji kojem slijedi daljnja deindustrijalizacija, odvija se ‘najveći projekt u kulturi u Hrvatskoj’.

U prijavnoj knjizi, na temelju koje je Rijeka ‘osvojila’ titulu europske prijestolnice kulture, kao tri krovne teme projekta navedeni su Rad-Voda-Migracije. Unatoč ambicioznim i potencijalno zanimljivim najavama, sistemsko promišljanje rada se polako izgubilo iz glavnog fokusa projekta (izuzev u djelomično marginaliziranom programskom pravcu Dopolavoru). Rad u proizvodnji kulture, specifičan tip uredenja institucije za provođenje projekta, kao i stvaranje mogućih strukturnih pomaka na lokalnom i nacionalnom kulturnom polju, nisu postali predmet kritičkih analiza niti rasprava – unatoč tome (ili baš zato) što projekt uživa veliku političku, time i finansijsku podršku. No, sprega lokalne, nacionalne politike i projekta ipak ne zamagljuje činjenicu da se radi o projektu koji ima svoj ‘rok trajanja’ i temelji se na kratkotrajanom projektnom radu i pripadajućim mu ugovorima. Na terenskom predavanju u Rijeci ćemo se osvrnuti na uvjete rada u provođenju

projekta Europske prijestolnice kulture, lokalnu i nacionalnu kulturnu politiku, nova mesta rada koja u kulturi te njihovu dugoročnu perspektivu u gradu koji je od 90-ih sustavno deindustrijaliziran, gradu koji izlaz vidi u (kulturnom) turizmu.

Preporučena literatura

- Postnikov, Boris. 2016. ‘Kreativne i kulturne industrije: preljevanje iz šupljeg u razno.’ U: *Bilten*. Dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=13413>
- Štefan, Hrvoje. 2019. ‘Deindustrijalizacija, kreativne industrije i Rijeka EPK 2020.’ U: *Radnička fronta*. Dostupno na: <https://www.radnickafronta.hr/citaonica/clanci/1185-deindustrijalizacija-kreativne-industrije-i-rijeka-epk-2020>
- Vuković, Vesna. 2015. ‘Europska prijestolnica kulture – između slike i prilike.’ U: *Bilten*. Dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=5220>

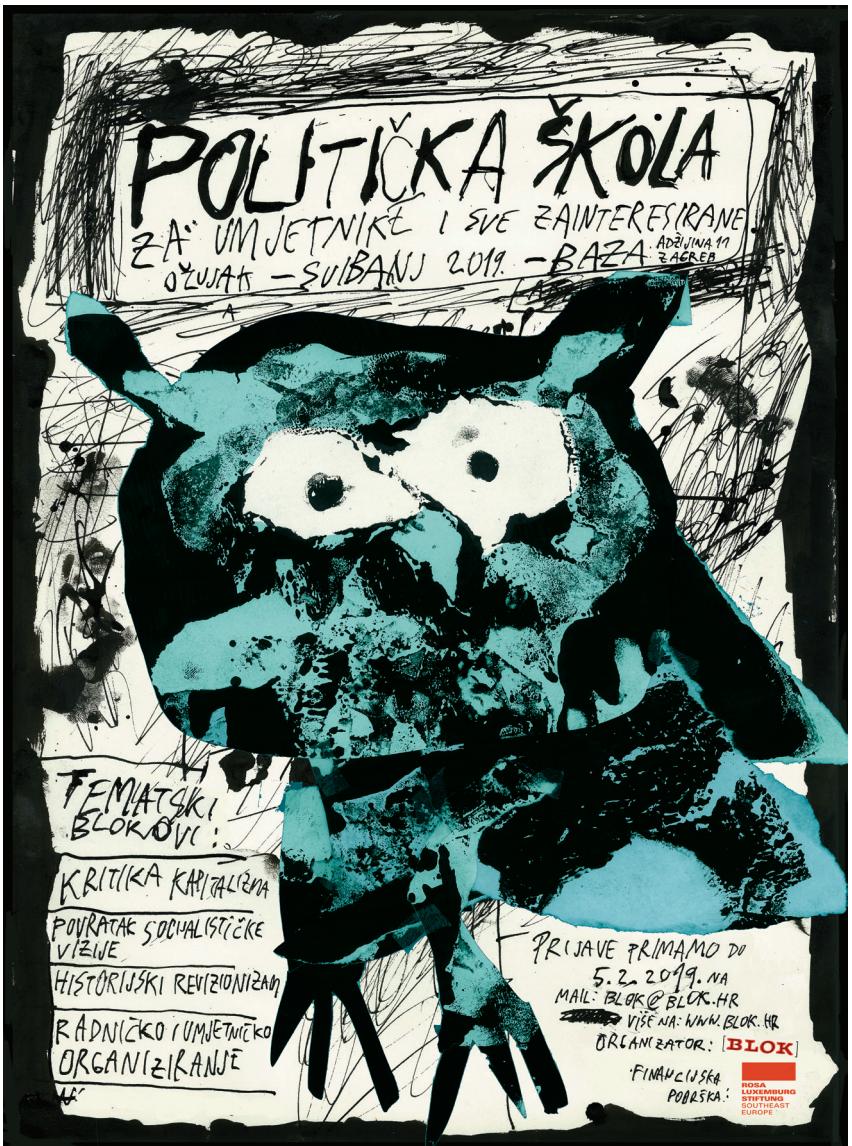
Radionica crteža za Fanzin Političke škole

Vasja Ris Lebarić

Nakon četiri godine izrade crteža za Političku školu konačno nam stiže Vasja Ris Lebarić. Pod njegovim vodstvom polaznici će izradivati crteže i kolektivni kolaž za *Fanzin Političke škole 2020.*

Vasja Ris Lebarić studirao je slikarstvo na Akademiji likovnih umetnosti u Ljubljani i vizualnu kulturu na Univerzitetu umetnosti u Berlinu. 2007. magistrirao na Akademiji u Ljubljani. Radi u grupama Grejpfrut (Ljubljana) od 1991. i Czentrifuga (nekad Fleischerei, Berlin) od 2001. godine.

ISBN — 978-953-8240-04-1

CIP zapis dostupan je u
računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod
brojem **001056745**.

Izdavanje publikacije finansijski podu-
pire Rosa Luxemburg Stiftung Southeast
Europe iz sredstava Ministarstva vanjskih
poslova Savezne Republike Njemačke. Ova
publikacija ili njezini dijelovi mogu se koristiti
bez naknade uz obavezno navođenje izvora.
Sadržaj publikacije je isključiva odgovor-
nost izdavača i ne odražava stavove Rosa
Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG
SOUTHEAST
EUROPE**

ISBN
978-953-8240-04-1
BLOK
Zagreb 2020.